

aristoteles retoriikka

I kirja 1. luku

Retoriikka ja dialektiikka ovat rinnakkaisia taitoja, sillä kummatkin käsittelevät asioita, jotka ovat yleisiä ja tavallaan kaikkien ymmärrettävissä eivätkä siten kuulu minkään erityistieteen alaan. Siksi myös kaikki ihmiset ovat jollakin tavoin tekemisissä näiden kummankin kanssa, sillä kaikki koettavat jossakin määrin tutkiskella ja etsiä tukea omalle kannalleen, joko puolustautuakseen tai syyttääkseen. Osa tavallisista ihmisistä tekee tämän sattumanvaraisesti, osa luonteenlaatuun perustuvasta tottumuksesta. Koska on mahdollista toimia kummallakin tavalla, on selvää, että näitä asioita voidaan myös käsitellä järjestelmällisesti: on mahdollista etsiä syytä, minkä vuoksi jotkut saavuttavat päämääränsä tottumuksen perusteella, toiset taas sattumalta. Kaikki lienevät yhtä mieltä siitä, että tämä on puhetaidosta kirjoittavan tehtävä.

Aikaisemmat puhetaidosta kirjoittaneet ovat tosiasiasia käsitelleet aiheesta vain pienen osan, sillä vain vakuuttaminen muodostaa puhetaidon sisällön. Kaikki muu on liitännäistä. Nämä kirjoittajat eivät sano mitään enthymemasta, joka on juuri vakuuttamisen ydin, vaan käsittelevät eniten aiheen ulkopuolelle jääviä asioita. Epäluuloisuus, sääli, vihaisuus ja muut sielun tunnetilat eivät liity varsinaiseen aiheeseen, vaan koskevat tuomaria. Jos kaikissa oikeustapauksissa kävisi niin kuin nyt tapahtuu eräissä kaupunkivaltioissa, etenkin niissä, joissa on hyvä lainsäädäntö, näillä kirjoittajilla ei olisi mitään sanottavaa. Kaikki näet ainakin ajattelevat, että lakien täytyy määrätä näin, ja jotkut myös toimivat näin ja estävät puhumasta asian ohi, kuten Areiopagilla tapahtuu. Tässä he ovat oikeassa. Ei näet pidä vääristellen saattaa tuomaria vihastumaan, kadehtimaan tai säälimään, sillä se olisi samaa kuin jos käyristäisi sen puusepän mittakepin, jota aikoo käyttää.

On myös selvää, että oikeutta käyvän tehtävänä on vain

osoittaa asia joko paikkansa pitäväksi tai paikkansa pitämättömäksi, tapahtuneeksi tai tapahtumattomaksi. Sen sijaan tuomarin itsensä on selvitettävä, onko asia tärkeä, vähäpätöinen, oikea tai lainvastainen, mikäli lainsäätäjällä ei tätä ole määritellyt, eikä ajateltava kuullevansa sitä riitapuolilta.

Parhaimmassa tapauksessa oikein säädettyjen lakien tulisi itse määritellä kaikki niin pitkälle kuin mahdollista ja jättää niin vähän kuin mahdollista tuomareiden harkintaan, ensinnäkin, koska on helpompi monen sijaan löytää yksi tai muutama hyvään harkintaan, lainsäädäntöön ja tuomitsemiseen kykenevä henkilö. Lisäksi lait säädetään pitkällisen harkinnan tuloksena, kun taas oikeuden päätökset annetaan yhdessä hetkessä, joten ratkaisijoiden on vaikea tehdä päätös oikeasta ja hyödyllisestä. Tärkeintä kuitenkin on, että lainsäätäjän päätös ei koske yksittäistapausta, vaan tulevia asioita yleisesti, kun taas kokouksen osanottajat tai tuomarit ratkaisevat kulloinkin kässillä olevat ja määräytyt asiat. Heidän ajatuksiinsa vaikuttaa useinkin ystävyys, vihaisuus ja oma etu niin, että he eivät enää kykene riittävällä tavalla muodostamaan käsityksiä todesta, vaan kunkin omat mieltymykset ja vastenmielisyydet varjostavat päätöstä.

Vaikka siis kaikesta muusta on ratkaisijan vastuulle jätettävä mahdollisimman vähän, on välttämätöntä jättää hänen päätettäväkseen, onko asia tapahtunut vai ei, onko sen mahdollista tapahtua vai ei sekä onko se väitetyllä tavalla vai ei. Lainsäätäjän on mahdollista näitä ennalta nähdä.

Jos asia on niin kuin sanon, on selvää, että ne käsittelevät asian ulkopuolisia seikkoja, jotka määrittelevät muita asioita, kuten esimerkiksi mitä täytyy sisältyä johdanto-osaan tai selostus-

osaan ja kaikkiin muihin puheen osiin. He eivät tällöin käsittele muuta kuin millä tavalla saivat tuomarin johonkin tilaan. He eivät selvitä mitään taitoon kuuluvista vakuuttamistavoista, joista oppisi hallitsemaan enthymeman käytön.

Vaikka poliittisten puheiden ja oikeuspuheiden menetelmät ovat samat ja poliittinen puhetoiminta on jalompaa ja enemmän yhteisiä asioita koskevaa kuin yksityisten suhteita koskevat sopimukset, nuo kirjoittajat eivät puhu mitään poliittisesta puhelajista, vaan koettavat kaikki antaa ohjeita oikeuden edessä puhumisesta. Poliittisissa puheissa on näet vähemmän hyötyä puhua asian ulkopuolelta, ja kun ne käsittelevät yleisempiä asioita, niissä on myös vähemmän sijaa huonoille tehokeinoille kuin oikeuspuheissa. Edellisessä tapauksessa kuulija päättää omassa asiassaan, joten ei tarvitse muuta kuin osoittaa asian olevan neuvonantajan väittämällä tavalla. Oikeuspuheissa tämä ei riitä, vaan asialle on eduksi saada kuulija temmatuksi mukaan, sillä ratkaistavina ovat toisten asiat, mistä seuraa, että tuomarit antavat päätöksensä riitapuolille ottaen huomioon omat mieltymyksensä ja kuunnellen mieluisia asioita, mutta eivät todella tuomitse. Siksi useissa valtioissa, kuten edellä mainitsin, laki estää puhumasta asian ulkopuolelta. Poliittisissa puheissa kuulijat itse valvovat tätä riittävästi.

On selvää, että taitoon sisältyvä menetelmä keskittyy vakuuttamiseen, ja vakuuttaminen taas on eräänlaista todistamista, sillä uskome eniten, kun otaksumme asian tulleen todistetuksi. Retorinen todistaminen tapahtuu enthymeman avulla ja se on yksinkertaisesti sanottuna vakuuttamisen vahvin muoto. Enthymema on eräänlainen syllogismi, ja syllogismin kaikkien lajien tarkasteleminen on dialektiikan tehtävä, joko dialektiikan yleensä tai sen osan. Siten on selvää, että joka parhaiten kykenee tutkimaan, mistä aineksista ja millä tavoin syllogismi muodostuu, parhaiten hallitsee myös enthymemat, edellyttäen, että hän ymmärtää, millaisia asioita enthymema käsittelee ja miten se eroaa loogisista syllogismeista. Toden ja todelta näyttävän tavoittaminen perustuu samaan kykyyn, ja koska ihmisillä on luontaisesti riittävä kyky toden löytämiseen, useimmiten he myös onnistuvat tavoittamaan totuuden. Siksi kykyyn tavoittaa vallitsevat yleiset käsitykset pätee sama kuin totuuden tavoittamiseen. Näin on siis selvää, että muut ovat kirjoittaneet tutkimuksia kohteen ulkopuolelle jäävistä asioista sekä syy, miksi he ovat

ottaneet aiheekseen mieluummin oikeuspuheet.

Retoriikka on kuitenkin hyödyllistä seuraavasta syystä: totuus ja oikeus ovat luonnostaan vahvempia kuin vastakohtansa, joten jos päätökset eivät ole sellaisia kuin pitäisi, on syy tappioon välttämättä puhujissa itsessään, mikä on moitittavaa. Lisäksi vaikka käytössä olisi tarkin tieteellinen selvitys, olisi varsin vaikea saada eräitä kuulijoita vakuuttuneeksi puhumalla sen perusteella. Tieteelliset selvitykset kuuluvat opetuksen alaan, mutta opettaminen on tässä tapauksessa mahdotonta, ja sen vuoksi vakuuttamisen ja perustelun on perustuttava yleisiin käsityksiin, kuten olen sanonut *Topiikassakin* käsitellessäni esitystä kansanjoukoille. Lisäksi pitää kyetä vakuuttamaan vastakkaisista käsityksistä aivan kuin syllogismien yhteydessä, ei sen vuoksi, että tekisimme kumpaakin, sillä ei pidä taiputtaa toisia pahaan, vaan jotta meiltä ei jäisi huomamatta asioita ja jotta voisi kumota toisen väärää argumentteja. Minkään muun taidon piirissä ei päätellä vastakohtiin, vaan niin tapahtuu vain dialektiikassa ja retoriikassa, sillä kummatkin käsittelevät samalla tavoin vastakkaisia väitteitä. Käsiteltävät asiat eivät kuitenkaan ole samankaltaisia, vaan toden ja luonnostaan paremman osalta on aina helpompi päätellä ja ne ovat yksinkertaisesti sanottuna uskottavampia. Lisäksi, jos keran pidämme häpeällisenä kykenemättömyyttä ruumiilliseen puolustautumiseen, olisi outoa, jos emme pitäisi kunniakkaana sanoin puolustautumista, onhan se ihmiselle paljon ominaisempaa kuin ruumiinvoiman käyttö. Jos käy niin, että tällainen sanan voiman väärinkäyttäjä aiheuttaa suurta vahinkoa, tapahtuu sama kuin kaikissa hyvissä asioissa hyvettä lukuunottamatta ja etenkin kaikkein hyödyllisimmissä, kuten voimakkuudessa, terveydessä, rikkaudessa ja sotataidossa. Näitä oikein käyttämällä on mahdollista saada aikaan mitä suurinta hyötyä ja väärinkäyttämällä vahingoittaa.

Nyt on siis selvää, että retoriikan kohde ei ole yksi määritelty asialaji, vaan se on dialektiikan kaltainen ja että se on hyödyllinen, sekä edelleen, että sen tehtävänä ei ole saada vakuuttumaan vaan havaitsemaan, mikä kunkin asian yhteydessä on vakuuttavaa, kuten on laita kaikissa muissakin taidoissa. (Eihän lääketieteenkään tehtävä ole tehdä terveeksi, vaan auttaa tervehtymistä niin pitkälle kuin mahdollista, sillä kuuluuhan hoitaa yhtä lailla niitä, jotka eivät voi enää saada terveyttään takaisin.) Edelleen on selvää, että retoriikan tehtävänä on havaita vakuuttava ja näennäisesti vakuuttava, samoin kuin dialektiikan tehtävänä on erottaa syllogismi ja näennäinen syllogismi, sillä argumentointia ei tee sofistiseksi kyky vaan tarkoitus. Sitä paitsi retoriikan alalla tulee puhujaksi joko järjestelmällisen opiskelun kautta tai puhujaksi ryhtymällä, kun taas dialektiikan alalla tulee sofistiksi ryhtymällä sellaiseksi, mutta dialektikoksi ei voi ryhtyä vaan siihen tarvitaan kykyä.

Suomennos Paavo Hohti